

A Cziffra név disszonanciája – interjú Eötvös Péterrel

Kondor Kata

2021.10.29.

November 5-én , Cziffra György századik születésnapján, a Cziffra-emlékév kiemelt koncertjén mutatják be Eötvös Péter *Cziffra Psodia* című zongoraversenyét, a fesztivál művészeti vezetője, Balázs János közreműködésével. A zeneszerzővel az új művéről és a közeljövőbeli egyéb terveiről is beszélgettünk.

Milyen emlékei vannak Cziffra Györgyről?

Gyermekkorikat tudok felidézni. Édesanyám a harmincas években kollégája volt a Zeneakadémián, mindketten Keéri-Szántó professzornál tanultak. Amikor Cziffrát kényszermunkára ítélték, majd kiengedték, megint kapcsolatba kerültek. Ekkor mi is Miskolcon éltünk, anyám a Vasgyári Zeneiskola igazgatója volt, és úgy tudott Cziffrának segíteni, hogy felléptette a kávéházi koncerteken, amelyeket ő szervezett. Ezeken az alkalmakon Cziffra mindenfélét játszott, virtuóz dolgokat, meg amit a közönség szeretett, improvizált. Utána egyszer anyám el is vitt hozzájuk, olyan tízéves lehettem, megismertem a feleségét is, Soleilkát, meg a kisfiát, a kis Gyurit – mint gyerek a gyerekekkel, leginkább vele voltam. Jóval később ismét találkoztam vele, amikor Kölnben a Gürzenich zenekart dirigálta. Furcsa módon épp a feleségem, Mezei Mari szervezte Cziffra keszthelyi kurzusait, ilyenformán minden lehetséges családtagom kapcsolatba került Cziffrával. Én felnőttként már nem találkoztam vele személyesen, viszont nagyon jól ismertem a felvételeit. Az 1956-os budapesti koncertjén szenzációsan játszotta Bartók 2. *zongoraversenyét*, ami a műfaj egyik legnehezebb darabja, ráadásul nagyon rövid idő alatt kellett megtanulnia. Ebből is látszik, hogy nemcsak virtuóz és improvizátor volt, hanem száz százalékos művész.

Cziffra György (Fotó/Forrás: Kresz Albert / Cziffra Fesztivál)

Miből indult ki, amikor felkérést kapott egy Cziffrához kapcsolódó zenemű megírására?

Amikor megkaptam a felkérést, hogy írjak valamit a Cziffra századik születésnapjára rendezett koncertre, rögtön igent mondtam, mert nagyon közelinek érzem magamhoz Cziffra személyiségét. Elég nagy formátumú lett a *Cziffra Psodia* című zongoraversenyem, körülbelül félórás. Nagyszerű partner hozzá a Francia Rádió Filharmonikus Zenekara, akiket már negyven éve is dirigáltam, mikor még Párizsban dolgoztam. Azóta is volt már közös munkánk, pár évvel ezelőtt készítettünk egy lemezt három versenyművemből, a *Doremi* című hegedűverseny, a *Speaking Drums* című ütősverseny, valamint a *Csellóversenyem* szerepel rajta. A *Cziffra Psodia* bemutatóját vezénylő karmestert, Mikko Franckot személyesen még nem ismerem, de levelezünk egymással.

Úgy kell elképzelni a *Cziffra Psodia* című művét, mint egyfajta zenei életrajzot?

A zongoraversenyem nem Cziffra virtuozitására utal, annak semmi értelme nem lett volna, hogy még annál is virtuózabban írjak, mint amit ő tudott játszani. Ellenkezőleg, hányatott életét, sorsa drámai pillanatait foglaltam

bele. Például mivel Cziffrának a Miskolci Egyetem építésénél követ kellett törnie, rögtön a darab legelején beleírtam ezt a hangzást az ütősök szólamába. Majd bevontam a történetbe Cziffra édesapjának kapcsolatát a cimbalommal is, ő Párizsban különböző kávéházakban játszott az I. világháború idején. Hangzásban is gyönyörű: elől van a nagy zongora, és hátul a cimbalom, mint egy emlékkép – Lukács Miklós szólaltatja majd meg. Szintén nagyon fontos elem a zongoraversenyben egy hegedűszóló, ami őrző angyalként jelenik meg, és minden tételt együtt fejez be a zongoraszólóval. Idézeteket nem vettem be a darabba, csak egy-két helyen van egy Lisztre emlékeztető futam.

Bár sok saját művét ön szokta vezényelni, ebben az esetben nem így van. Miről egyeztetnek Mikko Franck karmesterrel?

Miután ez egy ősbemutató lesz, őt elsősorban az érdekelte, hogy milyen feltételeknek kell megfelelnie. Alapkérdés volt, hogy hol ül a cimbalmos, elől vagy hátul. Elöl nem lehet, mert akkor a zongora mellett a vonósoknak már nem maradna hely, illetve a zongorista és a cimbalmos nem látnák egymást, hiszen közöttük áll a karmester. A cimbalom ettől még nem lesz jelentéktelen, ellenkezőleg, amikor játszik, nagyon jól hallható, mint egy emlék a távolból. Megbeszéltük a próbák számát is. Meglehetősen szűkre szabott az idő, de lényegében elég lesz. Én ismerem a zenekart, kiváló a technikájuk, tehát ha a karmester jól tudja beosztani az időt, ennyiből kijövünk.

Könnyebb vagy nehezebb, amikor más vezényli a művét?

Amikor nem én dirigálok, kiderülhet, ha valamit nem egyértelműen írtam le, rögtön javíthatom a hibákat. Szeretném tudni, hogy a jövőben, amikor már nem élek, hogyan reagál, aki kézbe veszi a partitúrát. Idáig a bemutatókat gyakran én vezényeltem, de pár éve már nagy örömmel adom őket oda más karmestereknek. Így kívülről jobb rálátásom lehet a darabra, és azt szeretném, ha ebben a pár évben, ami még előttem áll, olyan zenéket tudnék komponálni, amelyeknek jövőjük van, és repertoáron maradnak

A műleírás szerint hangokká alakította Cziffra nevét.

Igen, az egy gyönyörű dolog! Elég gyakran használom, mert a nevekből alkotott melódiák annyira jellemzőek azokra, akikről szólnak. Ez ugyanaz a módszer, mint amikor Bach hangokba írta a nevét, hiszen a B-A-C-H mind egy-egy zenei hang. Évszázadokon keresztül dolgozták fel ezt a kombinációt, mert bár csak négy hangból áll, különösen erős és szokatlan volt abban az időben, ezt a kromatikát semmilyen más esetben nem használták a szerzők. Cziffra nevében a C magától értetődően maga is zenei hang, a Z a C-hez kapcsolódik egy kis trillával vagy a fölötte lévő félhanggal. Az I-nek sajnos nem tudtam hangot adni, de a dupla F-et sokszor használom. Az R betűt más zeneszerzők is a ré megfelelőjeként használják: C-D. Az A betű megint zenei hang. C-Cisz-FF-D-A – ez így már kiadja a disszonanciát, amely Cziffra egész életpályájára jellemző. De Cziffra esetében a keresztnév francia fordítása, a Georges még előnyösebb volt, mert abban majdnem minden betűt át lehet írni egy-egy hangmagasságra, úgyhogy a Georges-ból kialakítottam egy hosszabb melódiát, a Cziffrából pedig egy rövidebbet.

Alhambra című művében – amelynek december 11-én, ugyancsak a Müpában lesz a magyarországi bemutatója – szintén betűkből írt dallamot. Ott is hasonlóképpen alkalmazta a módszert?

Az *Alhambra* című hegedűversenyemet a mű megrendelőjének és szólistájának, Isabelle Faustnak ajánlottam. Az ő nevéből kialakított melódia is hajszálpontosan passzol a karakteréhez. A darabot bemutató Granadai Fesztivál igazgatójának, Pablo Heras-Casadónak a nevét is beleírtam, sőt, maga az Alhambra szó is gyönyörűen átalakítható.

Az *Alhambra* budapesti koncertje előtt azonban még november végén Berlinben egy operabemutatóra is készül, ezért beszélünk most csak telefonon keresztül. Miért éppen Jon Fosse elbeszélésfüzéréből, a *Trilógiából* írta *Sleepless* című darabját?

A megrendelést a Berliini Staatsopertől kaptam, körülbelül négy-öt évvel ezelőtt. Minden operaháznak megvan a saját törzsközönsége, esztétikája, megvannak a lehetőségei, mit tudnak, mit akarnak bemutatni. Matthias Schulz, az Opera intendánsa három-négy alkalommal leült egyeztetni velem, illetve a feleségemmel, Mezei Marival, aki a librettóimat írja. Az első találkozásra körülbelül 10-15 témát hoztunk, ezek között különböző kultúrkörök darabjai voltak, nyugat-, kelet-, észak-európai, ázsiai, afrikai. Végül három témakör maradt, köztük Jon Fosse *Trilógiája*, aminek első darabja az *Álmatlanság* (*Sleepless*). Az intendáns ezt választotta, és erre a témára építette fel az egész szezont. Így a Staatsoper évada és az opera is a *Sleepless* címet kapta. November 28-án lesz a bemutató, majd márciusban Genfben játszunk a darabot, április 12-én pedig koncertszerű előadásban a Müpában.

De valamiért önt is biztosan érdekelte a mű, ha a lehetőségek között szerepelt.

Elsősorban azért, mert ez a norvég történet az egyén és a társadalom kapcsolatáról szól. A műfaja opera-ballada, a főszereplője két tizenéves fiatal, akik gyereket várnak, de semmijük sincs, és kilátástalan a jövőjük, és a környezetükben élő felnőttektől sem számíthatnak segítségre. Valahányszor azt látja a fiú, hogy nem tud másként javítani a lány és a születendő gyermek helyzetén, sorra eltünteti az embereket, akik kiközösítették őket. Három gyilkosságot követ el, így végül felakasztják. És itt jön az opera fő kérdése: szabad-e egy tizenéves fiúnak a családja megmentéséért megölni azokat, akik megtagadták tőlük a segítséget?

Kiemelte a balladai vonásokat, de talán kimondható, hogy a mitikus megközelítés amúgy is jellemző a zenéjére.

A mitikus, az absztrakt alkalmas a zene számára. Én színházban nőttem fel – a Vígszínházban, a Nemzetiben –, színházi embernek érzem magam, de miután a zenéhez van tehetségem, lényegében színpadi előadásokat hozok létre zenével. Elképzelek magam elé egy hangzó színpadot, aztán következnek az énekesek, mert az ének a beszédnek egy további absztrakciója. De arra mindig nagyon vigyázok, hogy a szöveget érteni lehessen. A szöveg a támasztékom, a zene pedig stimulálja, magával ragadja a hallgatóságot.